

Regeringens proposition 1992/93:139

om olovligt bortförande och andra
övergrepp mot barn

Prop.
1992/93:139

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 26 november 1992.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Reidunn Laurén

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas två frågor.

Den ena frågan rör olovligt bortförda barn i internationella förhållanden. Det föreslås att det i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn införs särskilda regler beträffande förfarandet i mål om verkställighet eller överflyttning. Reglerna syftar till att - med bibehållande av skyddet för barnen - effektivisera förfarandet för att bättre uppnå syftet med Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn och Haag-konventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Det föreslås vidare att särskilda regler införs i syfte att säkerställa verkställighet eller överflyttning.

Den andra frågan rör umgängesreglerna i föräldrabalken. Det föreslås att en uttrycklig bestämmelse förs in i föräldrabalken om att domstolen när den bedömer en umgängesfråga skall beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 april 1993.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

dels att nuvarande 16 och 17-19 §§ skall betecknas 17 respektive 21-23 §§,

dels att 1 § samt den nya 21 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 16 och 18-20 §§, av följande lydelse,

dels att rubriken närmast före nuvarande 18 § skall sättas närmast före den nya 22 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Bestämmelserna i 2-10, 13-17 och 19 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Luxemburg d. 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (Europarådskonventionen). Bestämmelserna tillämpas dock ej i förhållande till Danmark, Finland, Island eller Norge i den mån särskilda bestämmelser gäller.

Bestämmelserna i 2-4 och 11-19 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Haag d. 25 okt. 1980 dagtecknade konventionen om de civila aspekterna på

Bestämmelserna i 2-10, 13-21 och 23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Luxemburg d. 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (Europarådskonventionen). Bestämmelserna tillämpas dock ej i förhållande till Danmark, Finland, Island eller Norge i den mån särskilda bestämmelser gäller.

Bestämmelserna i 2-4 och 11-23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Haag d. 25 okt. 1980 dagtecknade konventionen om de civila aspekterna på

internationella bortföranden av barn (Haagkonventionen).

internationella bortföranden av barn (Haagkonventionen).

Regeringen får, under förutsättning av ömsesidighet, föreskriva att lagens bestämmelser om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. eller lagens bestämmelser om överflyttning av barn skall tillämpas även i förhållande till en stat som inte har tillträtt Europarådskonventionen eller Haagkonventionen.

16 §

Innan länsrätten förordnar om verkställighet eller överflyttning får den uppdra åt en ledamot eller suppleant i socialnämnden eller en tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Ett sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Uppdrag får lämnas endast om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att målets behandling onödigt fördröjs.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som länsrätten bestämmer lämna rätten en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Om synnerliga skäl föreligger, får länsrätten dock bestämma en längre tid eller förlänga en redan bestämd tid.

18 §

Förordnar länsrätten om verkställighet eller överflyttning, får den förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål, eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Länsrätten kan i samband med förordnandet lämna uppdrag enligt 16 §.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge, får dock länsrätten besluta om hämning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen.

19 §

Om det i ett mål enligt denna lag finns risk för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på det sätt som länsrätten finner lämpligt. Länsrätten kan därvid meddela föreskrifter om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet.

För att underlätta att barnet överflyttas kan länsrätten i samband med dom eller beslut om verkställighet eller överflyttning föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

20 §

Har talan enligt denna lag inte väckts eller kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt en läkare samt en företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620) vara närvarande. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

17 §

Beträffande förfarandet i övrigt i mål om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 2 och 3 §§, 4 § första och andra styckena samt 9-16 §§ föräldrabalken.

21 §

Beträffande förfarandet i övrigt i mål om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 9 och 11-16 §§ föräldrabalken. Vad som föreskrivs i 21 kap. 13 § föräldrabalken om kostnader för utförande av

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Prop. 1992/93:139

*uppdrag skall gälla i fråga om
uppdrag enligt 16 § första
stycket andra meningen.*

Denna lag träder i kraft den 1 april 1993.

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 15 § föräldrabalken¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Vid beslut enligt andra och tredje styckena skall rätten beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1993.

¹ Balken omtryckt 1990:1526.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 november 1992

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Davidson, Könberg, Odell, Lundgren, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Laurén

Proposition om olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn

1 Inledning

Genom lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn införlivades två konventioner med svensk rätt, nämligen Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn och Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Lagen trädde i kraft delvis den 1 juni 1989 och i övrigt den 1 juli 1989. Konventionerna har kungjorts genom publicering i Sveriges överenskommelser med främmande makter (SÖ 1989:7 och 8) i sin lydelse på originalspråken engelska och franska. En översättning av konventionerna till svenska finns intagen i bilaga till prop. 1988/89:8 om olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden.

För Sveriges del är Europarådskonventionen i kraft i förhållande till Belgien, Cypern, Danmark, Frankrike, Irland, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Portugal, Schweiz, Spanien, Storbritannien och Nordirland, Tyskland samt Österrike. Haagkonventionen är i kraft mellan Sverige och Amerikas Förenta Stater, Argentina, Australien, Belize, Canada, Danmark, Frankrike, Jugoslavien, Irland, Israel, Luxemburg, Mexico, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Portugal, Schweiz, Spanien, Storbritannien och Nordirland, Tyskland, Ungern samt Österrike.

Som ett första led i en översyn av 1989 års lag anordnade Justitiedepartementet hösten 1991 en hearing angående olovligt bortförda

barn i internationella förhållanden. I hearingen deltog företrädare för Utrikesdepartementet, Socialdepartementet, Domstolsverket, Kamrarrätten i Stockholm, Länsrätten i Stockholms län, Länsrätten i Uppsala län, Rikspolisstyrelsens interpolsektion samt Socialstyrelsen. Vid hearingen framfördes synpunkter framför allt på de förfaranderegler som skall tillämpas i mål och ärenden enligt lagen.

I en inom Justitiedepartementet upprättad departementspromemoria, Ds 1992:39, Olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn, föreslås ändringar i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn. I promemorian föreslås också att det genom ett tillägg i föräldrabalken uttryckligen skall slås fast att domstolen när den bedömer en umgängesfråga skall beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Promemorian har remissbehandlats. Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av promemorian som *bilaga 1*, dels promemorians lagförslag som *bilaga 2*, dels en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (Justitiedepartementets dnr 91-3333).

Lagrådet

Regeringen beslutade den 17 september 1992 att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till dels lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn, dels lag om ändring i föräldrabalken.

Lagförslagen bör fogas till protokollet som *bilaga 4*.

Lagrådet har lämnat förslagen utan erinran. Lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*. Jag har gjort några redaktionella ändringar i det remitterade lagförslaget.

2 Allmän motivering

2.1 Olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden

2.1.1 Nuvarande ordning

Med olovligt bortförande av barn avses framför allt fall då en förälder utan lov för med sig sitt barn till ett annat land i syfte att undanhålla den andra föräldern vårdnaden om barnet. Hit hör också fall då en förälder olovligen håller kvar barnet i ett annat land efter utgången av

en umgängestid eller efter det att en domstol har anförtrott vårdnaden om barnet åt den andra föräldern. Barnet som bortförs kan även vara omhändertaget för vård efter ett beslut av ett barnavårdande organ.

I FN:s konvention från år 1989 om barnets rättigheter stadgas i artikel 11 att konventionsstaterna skall vidta åtgärder för att bekämpa olovligt bortförande och kvarhållande av barn i utlandet. För detta ändamål skall konventionsstaterna främja ingåendet av bilaterala eller multilaterala överenskommelser eller anslutning till befintliga överenskommelser. Sverige har ratificerat barnkonventionen.

Genom att Sverige har anslutit sig till Europarådskonventionen kan avgöranden om vårdnad, umgänge eller rätten att ta vård om barn som har meddelats i en konventionsstat erkännas och verkställas i Sverige. På motsvarande sätt kan avgöranden av detta slag som har meddelats här i landet få verkan i de andra konventionsstaterna. Även i de fall då en förälder har vårdnaden om sitt barn direkt på grund av lag och barnet olagligen förs bort till en annan konventionsstat kan det komma i fråga att flytta över barnet från den staten.

Anslutningen till Haagkonventionen innebär att det är möjligt mellan konventionsstaterna att få överflyttat ett barn som olovligen har förts bort från den stat där barnet hade sitt hemvist vid bortförandet eller som olovligen hålls kvar i en annan konventionsstat.

Utrikesdepartementet är centralmyndighet när det gäller frågor om bortförda barn (se förordningen, 1989:177, om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn). Centralmyndigheten skall ta emot och förmedla framställningar om åtgärder enligt konventionerna, hjälpa till med att leta efter barn som olovligen har förts till Sverige eller som olovligen hålls kvar här, söka få till stånd lösningar på frivillighetens väg samt samarbeta med centralmyndigheterna i de andra konventionsstaterna.

Ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § 1989 års lag eller om överflyttning av barn enligt 11 § samma lag görs hos länsrätten. Dessa mål skall handläggas skyndsamt. Om ett mål om överflyttning av barn enligt 11 § 1989 års lag inte har avgjorts inom sex veckor från det att ansökan gjordes om överflyttningen, måste rätten på sökandens begäran redogöra för orsaken till dröjsmålet.

Förfarandet inför länsrätten följer i stora delar reglerna i 21 kap. föräldrabalken. Detta innebär att rätten har möjlighet att lämna medlingsuppdrag enligt 21 kap. 2 § föräldrabalken för att få den som har hand om barnet att frivilligt fullgöra vad som åligger honom eller henne. Om rätten förordnar om verkställighet, får den enligt 21 kap. 3 § föräldrabalken förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Är det fråga om dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande av barn, får rätten besluta om hämtning av barnet endast om verkställighet annars inte kan ske eller

om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada. När det gäller dom eller beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare, får rätten besluta om hämtning av barnet endast om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern. Hämtning får inte ske när det är fråga om umgänge mellan barnet och annan än förälder. När rätten förordnar om verkställighet, kan den även lämna medlingsuppdrag. Ett sådant uppdrag skall enligt 21 kap. 4 § föräldrabalken lämnas när rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om det i ett verkställighets- eller överflyttningsmål föreligger fara för att barnet förs ur landet eller om saken av annan anledning brådskar, kan länsrätten enligt 21 kap. 10 § första stycket föräldrabalken omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på lämpligt sätt. Om ett sådant beslut inte kan avvaktas, får polismyndigheten enligt 21 kap. 10 § andra stycket föräldrabalken, oavsett om något mål pågår, vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Vidare har polisen enligt allmänna regler befogenhet och skyldighet att förebygga och hindra brott samt att ingripa när brott har begåtts. Allmänna bestämmelser härom finns i polislagen (1984:387) och i polisförordningen (1984:730). I samband med att rätten förordnar om verkställighet kan den enligt 21 kap. 4 § föräldrabalken, om det finns särskilda skäl för att underlätta att barnet överflyttas, föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

Av 21 kap. 14 § föräldrabalken följer att länsrätten kan förordna att ett beslut om vite eller hämtning skall gälla omedelbart.

I förhållande till de övriga nordiska länderna gäller vissa särskilda regler i fråga om erkännande och verkställighet av nordiska avgöranden rörande vårdnaden om eller umgänge med barn (se förordningen, 1931:429, om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap samt lagen, 1977:595, om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område). Denna reglering innebär i huvudsak att ett avgörande av detta slag som har meddelats i ett nordiskt land har samma verkan i ett annat nordiskt land som om det hade meddelats i det landet. Den nordiska regleringen är emellertid inte heltäckande. Sålunda är det bara vissa avgöranden som erkänns; utanför regleringen i denna del faller bl.a. avgöranden rörande vårdnaden om barn till ogifta föräldrar. Av 1 § första stycket 1989 års lag framgår att de bestämmelser som grundas på Europarådskonventionen inte skall tillämpas i förhållande till de övriga nordiska länderna i den mån särskilda regler gäller mellan dessa länder. Haagkonventionens regler skall däremot tillämpas vid sidan av den särskilda nordiska regleringen (se prop. 1988/89:8 s. 22 f.).

Även i förhållande till Schweiz gäller särskilda regler i fråga om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden e.d. (se lagen, 1936:79, om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz). Såväl Europaråds- som Haagkonventionen gäller vid sidan om den särskilda regleringen mellan Sverige och Schweiz (se prop. 1988/89:8 s. 23 f.).

Prop. 1992/93:139

2.1.2 Utgångspunkter för en reform

Den ökande rörligheten över gränserna har medfört ett allt större behov av samarbete mellan länderna för att motverka att föräldrar eller andra personer obehörigen för med sig barn till ett annat land eller olovligen håller kvar dem där och på så sätt skiljer barnen från deras vårdnadshavare. Det är därför angeläget att anslutningen till Haag- och Europarådskonventionerna blir så stor som möjligt. Det är också väsentligt att Sverige lever upp till de folkrättsliga förpliktelser som vi har åtagit oss genom ratificeringen av de båda konventionerna. Från svensk sida förutsätter vi att andra konventionsstater medverkar till att barn som olovligen har förts bort från Sverige snabbt återförs hit. På motsvarande sätt förutsätter givetvis andra stater att vi från svensk sida medverkar till att snabbt återföra barn till andra konventionsstater.

En bärande tanke bakom de båda konventionerna är att hänsynen till barnets bästa skall sättas främst när man bedömer frågor rörande vårdnaden.

Haagkonventionen har enligt sin preambel till syfte att ge barnen ett skydd på internationell nivå mot de skadliga effekterna av ett olovligt bortförande eller kvarhållande av dem, att fastställa förfaranden i syfte att säkerställa ett snabbt återförande av dem till den stat i vilken de har sitt hemvist samt att säkerställa ett skydd för rätten till umgänge. I konventionen betonas att man skall söka få barnet återlämnat på frivillig väg.

I Europarådskonventionen sägs på motsvarande sätt att man genom att träffa överenskommelser för att säkerställa att avgöranden rörande vårdnaden om barn blir mer allmänt erkända och verkställda kommer att ge ett bättre skydd för barnens bästa. Det framhålls också att föräldrars rätt till umgänge är en naturlig följd av vårdnadsrätten. Europarådskonventionen har även till syfte att åstadkomma en lämplig ordning för att göra det möjligt att återställa vården av barn som egenmäktigt har avbrutits.

Huvudprincipen enligt konventionerna är att det inte skall löna sig för en förälder eller någon annan person att föra bort ett barn från dess hemland eller hålla kvar ett barn i ett främmande land. Ett beslut om vårdnad i barnets hemland skall därför normalt verkställas och barnet skall enligt huvudregeln flyttas över dit. Avsikten är att barnet

snabbt skall få komma tillbaka till sin hemvanda miljö. En vårdnadsprocess skall äga rum under ordnade former. Prop. 1992/93:139

I de båda konventionerna framhålls vikten av snabb handläggning. Enligt Haagkonventionen art. 2: skall staterna använda de snabbaste förfaranden som finns tillgängliga. Om ett avgörande inte har fattats inom sex veckor från den dag då förfarandet inleddes, har sökanden eller centralmyndigheten enligt Haagkonventionen art. 11 rätt att kräva en redogörelse för orsakerna till dröjsmålet (se även 15 § 1989 års lag). Detta innebär visserligen inte en absolut skyldighet att målet skall vara slutligt avgjort inom sex veckor, men härigenom understryks vikten av ett snabbt och effektivt förfarande. Riktpunkten bör därför vara att ett mål om verkställighet eller överflyttning i normalfallet skall kunna avslutas inom sex veckor.

Till skydd för barnet finns det emellertid vissa möjligheter att vägra att erkänna och verkställa ett avgörande eller att vägra att besluta om överflyttning av barn. Dessa förutsättningar, som givetvis är av grundläggande betydelse, regleras i 6-9 och 12 §§ 1989 års lag. Erkännande och verkställighet eller överflyttning skall således under vissa förutsättningar vägras, om ändrade förhållanden inträtt, om barnet riskerar att ta skada av verkställigheten eller överflyttningen eller om barnet självt motsätter sig verkställighet eller överflyttning och har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas. Dessutom finns ordre public-regler. Vissa formella krav beträffande den utländska domstolens behörighet m.m. ställs också upp.

Vid tillämpningen av 1989 års lag har det emellertid visat sig att vissa problem har uppstått i Sverige. Det gäller främst fall där barn olovligen har förts till eller kvarhållits i Sverige och där verkställighet av vårdnadsavgöranden eller återförande till utlandet har begärts, men det gäller också fall avseende verkställighet av umgängesavgöranden.

Utrikesdepartementet har i sin egenskap av centralmyndighet under tiden den 1 januari 1990 - 31 december 1991 handlagt 37 ärenden (beträffande sammanlagt 52 barn) avseende överflyttning av barn enligt Haagkonventionen. Därav avser 18 ärenden (sammanlagt 25 barn) fall där barn har förts till eller kvarhållits i Sverige. Av de ärenden som avser barn som har förts till Sverige har överflyttning kunnat ske endast i fem fall (åtta barn) och då först efter avsevärd tidsutdräkt. Förlikning har träffats i fem fall, fyra ärenden pågår, i ett fall har ansökan avvisats och i två fall har barnen förts till ett annat land. När det gäller barn som har förts från Sverige har överflyttning skett i tio fall (14 barn), förlikning har träffats i tre fall, överflyttning har vägrats i ett fall och förfarandet pågår i sju fall.

Antalet ärenden enligt Europarådskonventionen är mycket litet såväl när det gäller barn som har förts till Sverige som när det gäller barn som har förts från Sverige.

Förfarandet i mål om verkställighet av vårdnads- eller umgängesavgöranden och om överflyttning av barn följer, som jag tidigare nämnt, i stora delar reglerna i 21 kap. föräldrabalken. Handläggningstiden i förvaltningsdomstolarna kan ofta bli lång med skriftväxling, eventuellt inhämtande av barnpsykiatriskt utlåtande, medling, ett eller flera vitesförelägganden samt hämtningsbeslut. Därutöver följer tidsutdräkt på grund av överklaganden, inhibitionsbeslut och prövning av frågor om utdömande av försuttna viten. Ett ärende kan på detta sätt passera de olika instanserna flera gånger.

Den långa handläggningstiden kan komma i konflikt med syftet med konventionerna samt kravet på snabb handläggning (se Haagkonventionen art. 1, 2 och 11, Europarådskonventionen art. 14 samt 15 § 1989 års lag). Det finns därför anledning att överväga om förfaranderegler, med beaktande av skyddet för barnen, kan göras effektivare. Vid den hearing som Justitiedepartementet höll under hösten 1991 framfördes också uppfattningen att förfarandet borde effektiviseras.

I promemorian föreslås lagändringar som syftar till att dessa önskemål skall tillgodoses. Förfarandet bör enligt vad som sägs i promemorian inriktas på att - med beaktande av skyddet för barnen - så fort som möjligt nå ett avgörande i sak, ett avgörande som i förekommande fall verkligen kan verkställas. I första hand bör man givetvis försöka få barnet överlämnat på frivillig väg, men om detta inte kan antas leda till önskat resultat måste enligt promemorian möjligheter till ett effektivt ingripande med tvångsmedel finnas.

Promemorian tar upp några särskilda inslag i förfarandet enligt 21 kap. föräldrabalken som har visat sig ge upphov till problem när de skall tillämpas på 1989 års lag. Främst gäller det reglerna om medling och om hur tvångsmedel (vitesföreläggande och polishämtning) skall användas. Ett annat problem är att verkställighet av ett vårdnads- eller umgängesavgörande samt överflyttning av barn kan försvåras eller omöjliggöras genom att en förälder eller någon annan person innan, under eller efter domstolsförfarandet gömmer undan barnet. I flera fall har polisen aldrig kunnat verkställa ett hämtningsbeslut.

Promemorieförslaget innebär att särskilda regler i dessa hänseenden skall införas i 1989 års lag och att motsvarande bestämmelser i 21 kap. föräldrabalken inte längre skall tillämpas på förfarandet vid mål om verkställighet eller överflyttning enligt 1989 års lag.

Denna uppläggning godtas genomgående av remissinstanserna, som allmänt vitsordar att förfarandet behöver stramas upp.

Även jag delar uppfattningen att förfarandet vid tillämpningen av 1989 års lag måste bli effektivare än det nu är. Jag menar också att det är en lämplig ordning som föreslås i promemorian. I det följande skall jag behandla den närmare utformningen av reglerna om medling (avsnitt 2.1.3), vite (avsnitt 2.1.4), polishämtning (avsnitt

Ett par remissinstanser har ifrågasatt om inte de skäl som ligger till grund för promemorieförslagen motiverar en motsvarande översyn även av förfarandereglerna i 21 kap. föräldrabalken för inhemska fall. Jag är emellertid inte beredd att i detta lagstiftningsärende föreslå några ändringar i föräldrabalkens verkställighetsregler. Behovet av sådana ändringar får övervägas i ett annat sammanhang.

Domstolsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1991:106) Domstolarna inför 2000-talet föreslagit att frågor om verkställighet av avgöranden om vårdnad om och umgänge med barn samt frågor om överflyttning av barn skall handläggas av tingsrätterna i stället för av länsrätterna. Utredningen har också föreslagit att det skall införas ett krav på prövningstillstånd för att få ett sådant avgörande överprövat av hovrätt och att det - utom i prejudikatfall - inte skall gå att överklaga hovrättens avgörande. I konsekvens härmed har utredningen föreslagit ändringar i 1989 års lag så att ansökan om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § skall göras hos tingsrätten i den ort där vårdnadshavaren eller någon av vårdnadshavarna har sitt hemvist. Om det inte finns någon behörig domstol, skall frågan enligt förslaget tas upp vid Stockholms tingsrätt. Även för dessa fall har utredningen föreslagit regler om prövningstillstånd i hovrätt m.m.

Domstolsutredningens betänkande remissbehandlas för närvarande. Därefter kommer förslagen att beredas inom regeringskansliet. Med hänsyn härtill behandlar jag nu inte frågan om vilka domstolar som skall pröva ansökningar om verkställighet av vårdnads- eller umgängesavgöranden samt om överflyttning av barn. Inte heller tar jag upp frågan om eventuella fullföljdsbegränsningar.

2.1.3 Medling

Mitt förslag: Innan länsrätten förordnar om verkställighet eller överflyttning skall den få lämna medlingsuppdrag, om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att ärendets behandling onödigt fördröjs. Tiden för uppdraget skall inte utan synnerliga skäl få sättas längre än två veckor.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s.20 f.).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Domstolsverket har dock ansett att medlingstiden inte bör få sättas längre än två veckor men att länsrätten vid synnerliga skäl skall få förlänga tiden. Uppsala

universitets juridiska fakultetsstyrelse har ifrågasatt om inte en kort medling borde vara obligatorisk, medan Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer har befarat att promemorians förslag kan ge stora möjligheter till förhållning. Föreningen BRIS - Barnens Rätt I Samhället har ansett att ledamot eller suppleant i socialnämnden inte bör få medlingsuppdrag.

Skälen för mitt förslag: Enligt nuvarande ordning (21 kap. 2 § föräldrabalken) får länsrätten, innan den förordnar om verkställighet, uppdra åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Tiden för medlingsuppdraget får inte sättas längre än två veckor. Om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse får dock länsrätten förlänga tiden. Enligt 4 § förordningen (1967:715) om tillämpning av 21 kap. föräldrabalken bör medlingsuppdrag inte lämnas, om det är osannolikt att ett sådant uppdrag kommer att leda till att barnet överlämnas eller om uppdraget kan antas onödigt fördröja ärendets behandling.

De nu gällande reglerna om medling infördes i föräldrabalken den 1 juli 1983 (prop. 1982/83:165, bet. 1982/83:LU41, rskr. 1982/83:369). Departementschefen ansåg det vara av största betydelse att alla ansträngningar gjordes för att barnet skulle överlämnas frivilligt, så att ett förordnande om verkställighet inte behövde meddelas (se a. prop. s. 15).

Även när det gäller verkställighets- eller överflyttningsmål enligt 1989 års lag är det givetvis i hög grad önskvärt att barnet överlämnas frivilligt. Vid internationella bortföranden av barn torde emellertid motsättningarna mellan parterna ofta vara så djupgående att utsikterna är små att barnet återlämnas frivilligt. I sådana fall kan medlingen leda till onödig tidsutdräkt. Av denna anledning anser jag att medling inte bör vara obligatorisk utan att en prövning skall ske i varje enskilt fall.

Om det kan antas att medling kan komma att leda till att barnet överlämnas frivilligt, bör emellertid ett sådant uppdrag lämnas. Det är dock väsentligt att ärendets behandling inte därigenom onödigt fördröjs. Annars finns det risk för att konventionsåtagandena om snabb handläggning inte kan uppfyllas.

Det är viktigt att domstolen inte lämnar medlingsuppdrag rutinmässigt utan bara efter en bedömning av förhållandena i det enskilda fallet. Om det inte föreligger konkreta omständigheter som ger anledning att räkna med att en medling skulle bli framgångsrik, bör domstolen normalt avstå från medling och i stället förelägga vite eller förordna om polishämtning (se avsnitt 2.1.4 och 2.1.5).

Om länsrätten lämnar ett medlingsuppdrag, är det av hänsyn till risken för tidsutdräkt viktigt att tiden för uppdraget inte sätts för lång. Före den 1 juli 1983 gällde att tiden inte utan synnerliga skäl fick sättas längre än två veckor. Det var således i rena undantagsfall som längre tid kunde förekomma. De nu gällande reglerna innebär att tiden visserligen inte från början kan sättas längre än två veckor men att länsrätten är oförhindrad att förlänga denna tid. En sådan förlängning borde enligt förarbetena (se prop. 1982/83:165 s. 27) kunna komma i fråga i fall då det alltjämt finns förutsättningar för att komma fram till en frivillig lösning. Tiden kan förlängas flera gånger. I förarbetena framhålls dock att särskilt av hänsyn till barnet ett utdraget förfarande så långt möjligt bör undvikas.

Ett utdraget medlingsförfarande måste alltså undvikas. Med tanke på det snabba förfarande som krävs enligt konventionerna bör tiden för medlingsuppdraget inte sättas längre än vad som i det enskilda fallet är absolut nödvändigt. Om hela förfarandet skall kunna avslutas inom sex veckor, kan medlingen knappast få ta längre tid än två veckor. Den tiden bör också normalt vara tillräcklig för att det skall kunna utrönas om det går att få till stånd ett frivilligt överlämnande. Det kan dock inte uteslutas att förhållandena i undantagsfall är sådana att länsrätten redan från början kan bedöma att det behövs något längre tid för att medlingen skall bli framgångsrik. Ena parten kan exempelvis vistas utomlands och inte omedelbart hinna infinna sig i Sverige. Även under ett pågående medlingsuppdrag kan det visa sig att det finns utsikter att medlingen lyckas om längre tid ges härför. Länsrätten bör därför ha rätt att redan från början sätta en längre tid än två veckor eller att förlänga en redan bestämd tid, om synnerliga skäl motiverar det.

En särskild bestämmelse med denna innebörd bör införas i 1989 års lag att gälla i stället för de nuvarande reglerna i 21 kap. 2 § föräldrabalken.

Kretsen av de personer till vilka länsrätten kan lämna ett medlingsuppdrag överensstämmer i promemorians förslag med vad som gäller enligt 21 kap. 2 § första stycket föräldrabalken. Enligt min mening finns det ingen anledning att i det hänseendet ha en annan reglering i 1989 års lag än i föräldrabalken. Jag vill dock framhålla att det är väsentligt att den person som utses till medlare - förutom de allmänna kunskaper som en medlare skall ha - även har kunskap om olika kulturmönster och annat som har särskild betydelse när det gäller tvister mellan parter med olika nationellt ursprung.

Slutligen bör det framhållas att det, även om ett medlingsuppdrag inte lämnas, finns utrymme för frivilliga överenskommelser under pågående handläggning av målet i länsrätten, t.ex. i samband med muntlig förhandling. Av denna anledning kan det vara lämpligt att

2.1.4 Vite

Mitt förslag: När länsrätten förordnar om verkställighet eller överflyttning skall den få förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 22 f.).

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Uppsala universitet har emellertid ansett att vite bör få förekomma endast när det gäller verkställighet av avgörande om umgänge med barn. Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer har befarat att förslaget kan ge möjlighet till förhållning. Länsrätten i Uppsala län har föreslagit att beslut enligt 1989 års lag skall gälla omedelbart om inte annat förordnas.

Skälen för mitt förslag: Om ansträngningarna att uppnå en lösning på frivillighetens väg har misslyckats eller om länsrätten bedömer att ett medlingsuppdrag inte kan lämnas, återstår det för länsrätten att ta ställning till om den ändå skall besluta om verkställighet eller överflyttning. Utgångspunkten bör vara att det utländska avgörandet skall verkställas eller att barnet skall överflyttas. Emellertid kan det föreligga olika hinder mot verkställighet eller överflyttning. I 6-9 och 12 §§ 1989 års lag regleras under vilka förutsättningar domstolen kan vägra att verkställa ett utländskt avgörande eller att flytta över ett barn. Som jag har varit inne på i det föregående (se avsnitt 2.1.2) är dessa regler uppställda till skydd för barnet.

Om länsrätten finner att det inte föreligger hinder mot verkställighet eller överflyttning, har rätten att besluta om hur verkställigheten eller överflyttningen skall genomföras i praktiken. De tvångsmedel som kan komma i fråga för närvarande är vite och hämtning genom polismyndighetens försorg (21 kap. 3 § föräldrabalken). Hämtning får beslutas bara i särskilt angivna fall och under särskilda förutsättningar. Vite är således det tvångsmedel som i första hand skall komma i fråga.

Vitesinstitutet är emellertid förenat med vissa olägenheter som har framträtt tydligt vid tillämpningen av 1989 års lag. Om den som vitesföreläggandet riktas mot inte vill efterkomma föreläggandet, har han eller hon stora möjligheter att förhålla hela verkställighetsförfarandet. Till att börja med kan föreläggandet överklagas. Om parten inte efterkommer föreläggandet, kan länsrätten därefter på

ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen pröva frågan om utdömande av vitet. Även ett beslut om att döma ut vitet kan överklagas. Länsrätten kan inte förordna om hämtning eller döma ut vitet innan vitesföreläggandet har vunnit laga kraft (se RÅ 1980 2:53).

Givetvis behöver ett överklagande inte vara en förhållningsmanöver. En part kan naturligtvis ha sakligt motiverade skäl att överklaga ett vitesföreläggande.

Eftersom vitesinstitutet inte är ägnat att främja en snabb verkställighet, bör det få en mindre framskjuten plats vid tillämpningen av 1989 års lag. Som har konstaterats i avsnittet om medling råder i allmänhet stora motsättningar mellan parterna i mål av detta slag. Situationen är nog oftast sådan att man inte kan räkna med att den som ett vitesföreläggande skulle riktas mot skulle komma att rätta sig efter det. Dessutom kan partens ekonomiska situation vara så dålig att ett vitesföreläggande även av detta skäl blir verkningslöst.

Jag vill dock inte gå så långt som Uppsala universitets juridiska fakultetsstyrelse har föreslagit och helt avskaffa möjligheten till vitesföreläggande när det gäller verkställighet av ett vårdnadsavgörande eller överflyttning av ett olovligt bortfört barn. Trots allt finns det utan tvivel fall där ett vitesföreläggande kan vara effektivt. Länsrätten bör därför få förelägga vite, men endast om förhållandena i det särskilda fallet är sådana att ett vite bedöms vara ändamålsenligt för att förmå den som har hand om barnet att fullgöra vad som åligger honom eller henne. Därvid bör det vara en förutsättning för att ett vitesföreläggande skall få meddelas att detta kan antas leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål. Liksom när det gäller medling är det viktigt att länsrätten här gör en omsorgsfull bedömning av utsikterna till framgång i det enskilda fallet.

I samband med att ett vitesföreläggande meddelas bör länsrätten liksom nu kunna lämna ett medlingsuppdrag, eftersom det är bäst för barnet om överlämnandet kan genomföras på frivillighetens väg. Ett sådant uppdrag bör få lämnas även om ett medlingsuppdrag redan tidigare har lämnats men inte lett till åsyftat resultat. Om utsikterna att nå ett resultat är små, bör dock länsrätten underlåta att lämna ett sådant uppdrag.

För att förstärka effektiviteten av vitesförelägganden har länsrätten i Uppsala län föreslagit att beslut enligt 1989 års lag skall gälla omedelbart, om inte annat förordnas. En sådan regel skulle ersätta den nuvarande bestämmelsen i 21 kap. 14 § föräldrabalken, som säger att länsrätten kan förordna att beslut skall gälla omedelbart. Den ordning som länsrätten föreslår överensstämmer med vad som gällde enligt föräldrabalken före den 1 januari 1977, då den nu gällande ordningen infördes (se prop. 1975/76:170, bet. 1975/76:LU33, rskr. 1975/76:397). Som skäl för ändringen anfördes bl.a. (se a. prop. s.

154 f.) att länsrättens avgöranden, trots att dessa har en exekutiv prägel, delvis också har en materiell karaktär samt att avgörandena ofta rör mycket känsliga frågor. Det ansågs därför inte lämpligt att ha en huvudregel som innebar att avgörandena skulle gälla omedelbart. I det enskilda fallet borde dock länsrätten ha befogenhet att förordna att dess beslut skulle gälla omedelbart. I propositionen anfördes som exempel på när ett sådant förordnande kunde vara påkallat att saken rörde umgängesrätt som skulle utövas vid en nära förestående tidpunkt.

Mot bakgrund av vad som uttalades i samband med lagändringen 1977 är jag inte beredd att föreslå en sådan ändring som länsrätten i Uppsala län har förordnat. Jag vill emellertid understryka att länsrätten i samband med att den fattar beslut enligt 1989 års lag noga måste överväga om det finns skäl att förordna att beslutet skall gälla omedelbart. Ges ett sådant förordnande kan överrätten efter besvär förordna om inhibition med stöd av 28 § förvaltningsprocesslagen.

2.1.5 Polishämtning

Mitt förslag: När länsrätten förordnar om verkställighet eller överflyttning skall den få besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Är det fråga om umgänge, skall länsrätten få besluta om hämtning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt (se promemorian s. 23 ff.)

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. BRIS har emellertid ansett att det för polishämtning för verkställighet av umgängesavgöranden dessutom bör krävas att barnet har ett uttalat starkt behov av umgänget.

Skälen för mitt förslag: Som har framhållits i föregående avsnitt har man att räkna med åtskilliga fall där ett vitesföreläggande inte är tillräckligt för att förmå en part att överlämna barnet, i vart fall inte inom rimlig tid. Många gånger torde länsrätten redan från början kunna göra den bedömningen att ett vitesföreläggande inte kommer att leda till önskat resultat. Därtill kommer att det i fall då länsrätten har förelagt vite men föreläggandet inte har efterkommit i allmänhet torde vara meningslöst att förelägga nytt vite. I dessa fall återstår för länsrätten att besluta om polishämtning. Redan vetskapen om att hämtning kan tillgripas kan å andra sidan vara tillräcklig för att förmå en tredskande part att medverka till en så skonsam överflyttning som möjligt.

Polishämtning kan utgöra en psykologisk påfrestning för barnet som det kan ta skada av, varför det är angeläget att hämtning inte kommer till användning annat än när det är nödvändigt. Om det å andra sidan står klart att verkställighet eller överflyttning skall ske, torde det oftast vara bäst för barnet att detta sker så snart som möjligt för att minimera skadorna av det olovliga bortförandet eller kvarhållandet. Av 21 kap. 9 § föräldrabalken följer att hämtning skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet. Det är en grannliga uppgift för länsrätten att avväga vilket tvångsmedel som bör användas för att verkställighet eller överflyttning skall komma till stånd.

Enligt 21 kap. 3 § föräldrabalken får länsrätten besluta om hämtning bara under särskilt angivna förutsättningar (se avsnitt 2.1.1). Vid tillämpningen av 1989 års lag måste nog polishämtning tillgripas i relativt stor utsträckning, eftersom ett vitesföreläggande ofta inte är ändamålsenligt. I en ny regel i 1989 års lag bör därför inte - utom då fråga är om umgänge med barn - anges några särskilda inskränkande förutsättningar för att länsrätten skall få förordna om polishämtning.

Enligt nu gällande ordning (21 kap. 3 § tredje stycket föräldrabalken) får länsrätten inte besluta om hämtning av barnet, om det är fråga om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge mellan barnet och någon annan än barnets förälder. Reglerna i Europarådskonventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden om umgänge med barn är emellertid inte begränsade till att avse umgänge mellan barn och dess förälder. Även avgöranden om umgänge mellan barn och någon annan person omfattas av Europarådskonventionen. De svenska reglerna bör därför möjliggöra att även sådana avgöranden verkligen kan verkställas. Den vanligaste situationen är dock naturligtvis att verkställighet begärs beträffande ett avgörande rörande umgänge mellan ett barn och dess förälder.

Umgänge avser samvaro endast under en begränsad tid. Å andra sidan skall det normalt upprepas regelbundet. Verkställighet av umgangesavgöranden har därför en annan karaktär än verkställighet av vårdnadsavgöranden. Härtill kommer att en polishämtning - även om den utförs under lugna former - kan hämma förutsättningarna för ett harmoniskt umgänge mellan barnet och den andra personen och därmed medföra att syftet med umgänget förfelas. Situationen kan vara sådan att man tvingas godta att ett umgangesavgörande inte kan verkställas omedelbart. Till en del är det således hänsyn av speciellt slag som gör sig gällande vid verkställighet av umgangesavgöranden. Möjligheterna att använda polishämtning för verkställighet av sådana avgöranden bör därför vara mer begränsade än när det gäller verkställighet av vårdnadsavgöranden eller överflyttning av barn.

I första hand bör naturligtvis ansträngningar göras för att få barnet överlämnat för umgänge på annat sätt än genom polismyndighetens försorg. Om detta misslyckas eller om det redan från början står klart

att motsättningarna mellan parterna är så stora att det är meningslöst att förordna om medling eller att förelägga vite, bör länsrätten kunna förordna om polishämtning för att verkställa ett umgängesavgörande. Det bör emellertid krävas att det på grund av någon särskild omständighet i det enskilda fallet kan antas att verkställighet annars inte kan ske. Förutom då vite redan har förelagts kan det vara fråga om situationer där vårdnadshavaren vid flera tidigare tillfällen har vägrat att överlämna barnet för umgänge eller då denne har gjort sådana uttalanden att det klart framgår att han eller hon inte godvilligt kommer att överlämna barnet.

Barnets egen inställning till umgänget har givetvis stor betydelse för länsrättens prövning. Liksom nu (se 16 §) bör därför gälla att rätten skall inhämta barnets egen mening, om det inte är omöjligt med hänsyn särskilt till barnets ålder och mognad.

Jag anser att det inte bör ställas upp något krav på att barnet skall ha ett särskilt starkt behov av umgänge med personen i fråga. Detta innebär en skillnad i förhållande till vad som gäller enligt 21 kap. 3 § tredje stycket föräldrabalken. Anledningen till mitt ställningstagande är att Sverige i och med ratificeringen av Europarådskonventionen har förbundit sig att verkställa avgöranden om umgänge med barn. Reglerna i 6-9 §§ 1989 års lag, som jag har redogjort för tidigare (se avsnitt 2.1.2), ger tillräckliga garantier för att ett avgörande som inte är förenligt med barnets bästa inte erkänns och verkställs här i landet.

I samband med att länsrätten beslutar om polishämtning bör den kunna lämna ett medlingsuppdrag för att få barnet överlämnat frivilligt. Om utsikterna att nå ett resultat är små, bör dock länsrätten underlåta att lämna ett sådant uppdrag. Detsamma gäller om barnet omedelbart måste hämtas från den miljö där det vistas.

2.1.6 Åtgärder för att säkerställa verkställighet eller överflyttning

Mitt förslag: För att säkerställa kommande verkställighet eller överflyttning skall länsrätten omedelbart kunna förordna att barnet skall tas om hand på lämpligt sätt. Länsrätten skall därvid kunna meddela föreskrifter om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet. Länsrätten skall också i samband med dom eller beslut om verkställighet eller överflyttning kunna föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt för att underlätta att barnet överflyttas.

Om länsrättens beslut inte kan avvaktas, skall polismyndigheten omedelbart kunna omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Idégruppen för mansrollsfrågor har dock ansett att omhändertagandetiden skall begränsas samt att åklagare i jourberedskap i stället för polismyndigheten skall fatta beslut i de fall då länsrättens beslut inte kan avvaktas.

Skälen för mitt förslag: Verkställighet av ett vårdnads- eller umgängesavgörande samt överflyttning av barn kan försvåras eller omöjliggöras genom att en förälder eller någon annan person före, under eller efter domstolsförfarandet gömmer undan barnet. Så har också skett i praktiken. I flera fall har polisen aldrig kunnat verkställa ett av domstol meddelat hämtningsbeslut.

I 21 kap. 10 § föräldrabalken ges föreskrifter om interimistiskt ingripande av länsrätt och av polismyndighet. En förutsättning för ett sådant ingripande är att det föreligger fara för att barnet förs ur landet eller att saken av annan anledning är brådskande. I samband med att länsrätten förordnar om verkställighet kan den vidare enligt 21 kap. 4 § andra stycket föräldrabalken föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand för att underlätta att barnet överflyttas.

Ibland kan mycket brådskande åtgärder vara påkallade. Exempelvis kan en utländsk centralmyndighet meddela den svenska centralmyndigheten att ett barn olovligen är på väg att föras till Sverige. Det kan då finnas anledning att ingripa redan när barnet förs in i landet. Uppgifter kan också framkomma om att ett barn som olovligen har förts hit är på väg att lämna landet igen eller att gömmas undan på okänd plats i Sverige. Ju längre tid föräldern eller någon annan person har att arrangera för barnets undangömmande i Sverige, desto svårare kan det antas bli att verkställa länsrättens kommande dom. Även i fall då någon akut brådskande inte föreligger, kan det vara angeläget att omedelbart kunna vidta åtgärder som möjliggör en kommande verkställighet.

Enligt dansk rätt kan domstolen bestämma att barnet under målets handläggning skall vistas hos en av föräldrarna eller, efter medverkan av de sociala myndigheterna, på en neutral plats. Enligt norsk rätt kan domstolen bestämma att barnavårdsmyndigheterna skall överta omsorgen om barnet till dess målet har avgjorts. Den norska domstolen kan också bestämma att barnet skall vistas hos en av föräldrarna under målets handläggning och domstolen kan därvid bestämma villkor för umgänget.

Att polisen så ofta inte har kunnat verkställa hämtningsbeslut tyder på att bestämmelserna i 21 kap. 10 § föräldrabalken är otillräckliga så som de har tillämpats. Möjligen kan det förklaras av att det i rättstillämpningen har uppfattats som en förutsättning för ett interimistiskt ingripande att saken är brådskande. Hovrätten för Västra

Sverige har emellertid ifrågasatt om lagtexten bör läsas så att det föreligger ett absolut krav på att saken skall vara brådszkande. Det tycks således råda delade meningar om hur lagtexten skall uppfattas.

Många gånger kan nog situationen vara sådan att det finns grundad anledning att befara att en part kommer att försöka oimintetgöra en kommande verkställighet, även om det inte föreligger någon mer påtaglig omständighet som visar att någon åtgärd är omedelbart förestående. I sådana situationer bör det vara möjligt att ingripa redan på den grunden att det kan befaras att verkställigheten eller överflyttningen försvåras. Detta bör framgå otvetydigt av lagtexten.

Om det i ett pågående mål enligt 1989 års lag föreligger fara för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, bör således länsrätten omedelbart kunna förordna att barnet skall tas om hand på lämpligt sätt. Länsrätten bör t.ex. - som föreskrivs i den danska och den norska lagen - kunna bestämma att barnet skall vistas hos en av föräldrarna eller att barnet skall placeras på lämpligt ställe genom de sociala myndigheternas försorg. Länsrätten bör därvid även kunna meddela föreskrifter om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet. Exempelvis bör länsrätten kunna föreskriva att den förälder som har fört bort barnet skall få träffa det endast i närvaro av en tredje person och på särskild plats.

I vissa fall kan behov av ett omedelbart ingripande uppkomma redan innan ett mål har anhängiggjorts vid länsrätten, t.ex. då ett barn just har förts in i landet. Polismyndigheten bör då omedelbart kunna omhänderta barnet eller vidta sådana andra omedelbara åtgärder som erfordras för att hindra att barnet förs ur landet eller att verkställigheten på annat sätt försvåras. Polismyndigheten bör också kunna vidta sådana brådszkande åtgärder trots att ett mål pågår vid länsrätten. En förutsättning är då att länsrättens beslut inte kan avvaktas. Det är viktigt att polisen endast vidtar sådana åtgärder som kan ske utan skada för barnet. Liksom enligt nu gällande rätt bör polismyndighetens åtgärd genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål skall pröva om den skall bestå.

Enligt 2 kap. 16 § första stycket punkt 7 polisförordningen (1984:730) skall beslut om åtgärd enligt 21 kap. 10 § andra stycket föräldrabalken i princip fattas av en tjänsteman med polis chefsutbildning. Jag har för avsikt att föreslå regeringen att detta skall gälla även i fråga om polismyndighets beslut enligt 1989 års lag om åtgärder för att säkerställa verkställighet eller överflyttning.

Idégruppen för mansrollsfrågor har ansett att omhändertagandetiden skall tidsbegränsas. Omständigheterna i dessa fall är emellertid speciella så till vida att omhändertagandet sker för att säkerställa kommande verkställighet eller överflyttning. Det är därför svårt att i förväg ange under hur lång tid omhändertagandet skall få pågå. Det

är emellertid ytterst angeläget att påskynda målets handläggning då barnet är omhändertaget. Som jag tidigare har sagt skall länsrätten bestämma att barnet skall vistas på lämpligt ställe, exempelvis hos en av föräldrarna. Det ankommer därmed på domstolen att se till att negativa verkningar av omhändertagandet undviks så långt som möjligt.

Även om barnet inte har tagits om hand tidigare under målets handläggning, kan det i vissa fall vara lämpligt att barnet i samband med länsrättens dom eller beslut om verkställighet eller överflyttning tillfälligt tas om hand på lämpligt sätt. Länsrätten bör kunna förordna om barnets omhändertagande, om det krävs för att underlätta att barnet överflyttas. Det kan annars finnas risk att barnet göms undan inför den kommande verkställigheten eller överflyttningen. Till skillnad från vad som gäller enligt motsvarande bestämmelse i 21 kap. 4 § andra stycket föräldrabalken bör det inte ställas upp som förutsättning att det skall föreligga särskilda skäl för att barnet skall få tas om hand. I mål av förevarande slag bör länsrätten efter en helhetsbedömning ta ställning till vad som erfordras för att verkställighet eller överflyttning skall kunna genomföras. Om barnet skall tas om hand, får länsrätten avgöra hur barnet skall placeras med hänsyn till vad som är lämpligt med tanke på omständigheterna och de möjligheter som står till buds.

2.2 Regler om umgänge i föräldrabalken

2.2.1 Nuvarande ordning

Bestämmelserna i 6 kap. föräldrabalken om vårdnad och umgänge sätter barnet i centrum. De avgöranden som fattas skall bygga på barnets bästa.

Det råder i dag stor enighet inom beteendevetenskapen om att det för ett barns utveckling är viktigt att barnet har nära och goda relationer till båda föräldrarna även om dessa är i konflikt med varandra. Under de olika faserna i barnets utveckling kan föräldrarna stå barnet olika nära och fylla skilda behov. En bristfällig kontakt med en av föräldrarna kan försämra barnets utveckling i olika avseenden.

Genom ändringar i föräldrabalken som trädde i kraft den 1 mars 1991 (prop. 1990/91:8, bet. 1990/91:LU13, rskr. 1990/91:53, SFS 1990:1526) betonas ytterligare det gemensamma föräldraansvaret och framhålls vikten av att barnet, även om föräldrarna bor på skilda håll, kan hålla kontakt med båda föräldrarna. Det slås uttryckligen fast att frågan om barnets behov av kontakt med båda föräldrarna skall ges

en särskilt framträdande plats vid prövningen av vad som är bäst för barnet (6 kap. 6 a §). Prop. 1992/93:139

Förutsättningarna för en nära och god kontakt mellan barnet och båda föräldrarna torde typiskt sett vara bättre om föräldrarna gemensamt utövar vårdnaden än om en förälder är ensam vårdnadshavare. Genom de nämnda lagändringarna 1991 ökades möjligheterna att få till stånd gemensam vårdnad (se a. prop. s. 31 f.). I de fall då vårdnaden om ett barn skall anförtros en av föräldrarna skall utgångspunkten vara att den av föräldrarna skall förordnas till vårdnadshavare som kan antas bäst främja ett nära och gott umgänge mellan barnet och den andra föräldern (jfr a. prop. s. 61).

Bestämmelserna i 6 kap. 15 § föräldrabalken om umgänge anknyter till det nu sagda. Enligt en uttrycklig föreskrift har barnets vårdnadshavare ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare tillgodoses.

Den omständigheten att lagstiftningen utgår från att det är viktigt för ett barn att få umgås med båda sina föräldrar, även om dessa bor på skilda håll, innebär naturligtvis inte att det alltid är bäst för barnet att ett umgänge med den förälder som barnet inte bor tillsammans med kommer till stånd. I förarbetena till de ovan nämnda lagändringarna framhålls vikten och betydelsen av att umgänget blir individuellt anpassat och flexibelt och att domstolars beslut om umgänge också i övrigt utformas så att de beaktar de skilda aspekter som kan förekomma i sammanhanget och svarar mot barnets behov. Det sägs vidare (a. prop. s. 38): "En schabloniserad bedömning av umgängesfrågor kan leda inte bara till stereotypa umgängesmodeller utan också till att en förälders talan om umgänge bifalls trots att det vore bäst för barnet om något umgänge inte alls förekom. Det kan i ett enskilt fall förhålla sig på det sättet att det ur barnets synvinkel är bäst om något umgänge inte alls äger rum eller om umgänge kommer till stånd först när barnet har nått en mogen ålder. Så kan vara fallet exempelvis om föräldern har gjort sig skyldig till ett allvarligt övergrepp mot barnet. Därmed är dock inte sagt att umgänge bör uteslutas i alla sådana fall. Det måste som alltid bli beroende av en individuell prövning."

2.2.2 Beaktande av risk för övergrepp m.m.

Mitt förslag: I föräldrabalken skall föras in en uttrycklig bestämmelse om att rätten vid bedömande av en umgängesfråga skall beakta risken för att barnet i samband med umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Några remissinstanser, bl.a. Socialstyrelsen, har avstyrkt förslaget och anfört att det kan leda till en upptrappning av umgängeskonflikterna. En del har också ansett att gällande rätt ger utrymme för att beakta de omständigheter som omfattas av förslaget. Sveriges Domareförbund har framhållit att domstolarna inte gör schabloniserade bedömningar i umgängesfrågor. Hovrätten för Västra Sverige har understrukit att umgängesfrågor skall avgöras efter en bedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet och att det därför är mindre lämpligt att i lagtexten framhålla vissa av de omständigheter som skall beaktas.

Skälen för mitt förslag: Som jag har nämnt tidigare (se avsnitt 2.1.2) har den ökande rörligheten över gränserna medfört ett behov av en fungerande internationell reglering i syfte att motverka att föräldrar, som inte har vårdnaden om sina barn, obehörigen för med sig barnen till ett annat land eller olovligen håller dem kvar där och på så sätt skiljer barnen från deras vårdnadshavare. Detta utesluter naturligtvis inte att det finns ett behov av att också på det rent nationella planet finna en ordning som motverkar att barn olovligen förs ut ur landet. Tvärtom bör ambitionen vara att de nationella reglerna skall vara utformade så att behovet av att använda konventionerna blir så litet som möjligt.

I det sammanhanget kan jag peka på straffbestämmelsen i 7 kap. 4 § brottsbalken om *egenmäktighet med barn*. Den bestämmelsen innebär att det är brottsligt att obehörigen skilja ett barn under 15 år från någon som har vårdnaden om barnet. Också reglerna i 21 kap. föräldrabalken om verkställighet av domar eller beslut om vårdnad eller umgänge m.m. är av betydelse. Reglerna innebär att en länsrätt, om det föreligger fara för att ett barn förs ut ur landet, kan förordna att barnet tas om hand på sätt som länsrätten finner lämpligt (10 § första stycket). Kan ett beslut av detta slag inte avvaktas, får polismyndigheten vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet (10 § andra stycket). I polisens allmänna uppgifter ingår naturligtvis också att söka förebygga brott (se bl.a. 2 § polislagen, 1984:387).

Även de grundläggande reglerna i föräldrabalken om vårdnad och umgänge är, genom att de utgår från barnets bästa, ägnade att motverka att barn olovligen förs bort av en förälder i samband med utövande av umgänge. I den praktiska tillämpningen tycks emellertid utgången i umgänges mål tendera att följa vissa modeller (se Socialstyrelsen redovisar 1988:11). Det har i skilda sammanhang gjorts gällande att umgänge bestäms på ett schablonartat sätt också i fall där det finns risker för att barnet kan komma till skada, exempel-

vis genom att olovligen föras från landet eller utsättas för övergrepp. Det har därvid hävdats att domstolarna avviker från standardnormen endast om det kan ledas i bevis att den förälder som inte är vårdnadshavare är olämplig att umgås med barnet.

Som jag nyss har beskrivit (se avsnitt 2.2.1) har i förarbetena till de lagändringar som vidtogs år 1991 betonats vikten av att umgängesbeslut inte fattas efter schabloner utan grundas på omständigheterna i det enskilda fallet. Den debatt som har förts om umgängesfrågor i vid bemärkelse har dock inte avstannat efter de nämnda lagändringarna. Kritiken mot reglernas praktiska tillämpning, med udden riktad mot schabloniseringar, är fortfarande stark. Det förhållandet att den praktiska tillämpningen av umgängesreglerna av många inte upplevs som tillfredsställande trots de uttalanden om önskvärdheten av en individualiserad prövning som gjordes i propositionen till de nyssnämnda lagändringarna talar för att lagreglerna bör förtydligas.

Visserligen torde det inte stå att få någon enkel och för alla fall giltig lösning på de problem som hänger samman med att barn kommer till skada i samband med utövande av umgänge. Tvärtom måste, som jag nyss har framhållit, varje fall bedömas utifrån de omständigheter som föreligger i just det fallet. Detta utesluter emellertid inte att en lagbestämmelse som mera direkt fäster uppmärksamheten på de aktuella problemen kan fylla en funktion.

På sina håll har den nya bestämmelsen i 6 kap. 6 a § föräldrabalken kommit att uppfattas så att vårdnadshavaren skulle vara skyldig att medverka till umgänge även när detta riskerar att skada barnet. Detta är naturligtvis inte fallet. Ett klarläggande är därför på sin plats.

Även om det är viktigt för ett barn att ha nära och goda relationer till båda föräldrarna fastän dessa bor isär, är det givetvis också viktigt för barnet att inte fara illa när barnet umgås med en förälder som det inte bor tillsammans med. Intresset av att förhindra det senare får inte offras för intresset av att kunna tillgodose det förra. Bedömningen skall inte utgå från att en förälder i princip har rätt till umgänge med mindre det kan slås fast att föräldern är olämplig därtill. Det är barnets och inte föräldrarnas bästa som skall vara avgörande (jfr prop. 1981/82:168 s. 41 f.).

Detta betyder att det inte kan vara enbart i sådana fall där det måste hållas för visst att exempelvis en förälder kommer att olovligen föra ett barn ut ur landet som detta spörsmål bör få inverka på umgängesbeslutet. Också i de fall där det annars finns en risk för ett olovligt bortförande e.d. bör umgängesbeslutet utformas med beaktande av denna risk för att barnets bästa skall kunna tillgodoses.

Rätten kan då föreskriva exempelvis att umgänge skall få utövas endast i Sverige eller att umgänget bara skall få utövas i närvaro av en socialtjänsteman eller annan person. Det kan också förekomma

att risken för att barnet olovligen förs utomlands är så påtaglig att rätten över huvud taget inte bör förordna om umgänge eller kringgårdar detta med även andra försiktighetsmått än som nyss sagts.

Självklart är det inte bara i de fall som nu har berörts som barnet kan råka illa ut i samband med utövande av umgänge. Barnet kan olovligen föras bort eller hållas kvar inom landets gränser, kanske på en för vårdnadshavaren okänd ort. Barnet kan också, vilket sannolikt torde vara mera vanligt än de förut nämnda fallen, utsättas för andra former av övergrepp, t.ex. misshandel eller sexuella förgrep. Ett barn kan även fara illa genom att exempelvis behöva vistas i olämpliga miljöer när det umgås med en förälder som har missbruksproblem.

En bestämmelse som mera direkt fäster uppmärksamheten hos domstolar, föräldrar och andra inblandade på betydelsen av att barn inte kommer till skada i samband med utövande av umgänge bör därför ges en vid ram. Det kan dock finnas anledning att uttryckligen peka på övergreppsfallen och inte minst då de olovliga bortförandena och kvarhållandena.

Med hänvisning till det nu anförda anser jag att det i 6 kap. 15 § föräldrabalken bör tas in ett nytt fjärde stycke av innehåll att rätten vid beslut om umgänge skall beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge kan komma att utsättas för övergrepp, olovligen bortföras eller kvarhållas eller annars fara illa. Till den närmare innebörden av en sådan bestämmelse återkommer jag i specialmotiveringen (avsnitt 4.2).

Den föreslagna bestämmelsen syftar till att i vissa avseenden precisera när umgänge bör komma till stånd. Den kan därmed bidra till att undanröja missförstånd om räckvidden av bestämmelsen i 6 kap. 6 a § föräldrabalken. Som jag tidigare har framhållit måste dock en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i det enskilda fallet göras när en umgägesfråga skall avgöras. Den möjlighet till samarbetsamtal som infördes den 1 mars 1991 bör kunna utnyttjas för att motverka upptrappning av konflikter i samband med umgängestvister.

2.3 Kostnader och resursbehov

De föreslagna ändringarna i förfarandereglerna syftar till att - med bibehållande av skyddet för barnen - göra förfarandet snabbare och mer effektivt. Länsrätten får större möjligheter att pröva om en föreslagen åtgärd verkligen kan antas leda till att barnet överlämnas eller om någon annan mer verkningsfull åtgärd bör sättas in. Detta torde leda till att långvariga processer undviks. Dessa mål är inte så många. De besparingar som kan uppstå torde därför bli marginella.

Vidare torde de föreslagna åtgärderna för att säkerställa att en kommande verkställighet eller överflyttning inte saboteras komma att medföra att polisens kostnader för eftersökning och hämtning av barn minskar.

För närvarande tas mycket av centralmyndighetens tid i anspråk för att förklara handläggningen för berörda parter och försöka skynda på förfarandet samt att efterforska barnen. Om förfarandet effektiviseras och handläggningstiden för ärendena förkortas, torde arbetsbelastningen på centralmyndigheten därför komma att minska.

För de enskilda parterna kan de nya reglerna medföra lägre processkostnader. I den mån processandet bedrivs med stöd av allmän rättshjälp kan även statens kostnader komma att minska.

Det tillägg i föräldrabalken som föreslås innefattar en markering av att rätten vid bedömningen av en umgängesfråga skall väga in förekommande risker för att barnet i samband med utövande av umgänge kan komma att fara illa. Detta kan inte antas leda till några ökade kostnader för domstolsväsendet. För det allmännas del torde snarare en viss besparing vara att räkna med. Ett noga övervägt och individuellt utformat umgängesbeslut är ägnat att motverka att barnet kommer till skada och kan därmed i en del fall bespara samhället kostnader för hjälp- och biståndsinsatser som annars skulle ha blivit nödvändiga. Samtliga nu berörda besparingar torde bli marginella.

2.4 Ikraftträdande m.m.

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Detta bör kunna ske den 1 april 1993.

Det torde inte vara påkallat med några övergångsbestämmelser till de föreslagna ändringarna i 1989 års lag. Också i mål som har inletts vid ikraftträdandet bör de nya reglerna kunna tillämpas. Det är nämligen angeläget att Sverige snarast möjligt kan leva upp till konventionernas krav på att dessa mål skall avgöras snabbt. Detta betyder bl.a. att om domstolen före ikraftträdandet har lämnat ett medlingsuppdrag, de nya reglerna beträffande förutsättningarna för att förlänga tiden för uppdraget skall gälla efter lagändringens ikraftträdande. På samma sätt skall de nya reglerna beträffande vite och hämtning tillämpas. Även reglerna som syftar till att säkerställa en kommande verkställighet eller överflyttning skall tillämpas i pågående mål.

Inte heller när det gäller det föreslagna tillägget i 6 kap. 15 § föräldrabalken är det påkallat med några övergångsbestämmelser. Också i mål som har inletts vid ikraftträdandet bör domstolen kunna tillämpa den nya regeln.

3 Upprättade lagförslag

Prop. 1992/93:139

I enlighet med vad jag har anfört har inom Justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,

2. lag om ändring i föräldrabalken.

Lagrådet har granskat lagförslagen.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

1 §

Bestämmelserna i 2-10, 13-21 och 23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Luxemburg d. 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (Europarådskonventionen). Bestämmelserna tillämpas dock ej i förhållande till Danmark, Finland, Island eller Norge i den mån särskilda bestämmelser gäller.

Bestämmelserna i 2-4 och 11-23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Haag d. 25 okt. 1980 dagtecknade konventionen om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn (Haagkonventionen).

Regeringen får, under förutsättning av ömsesidighet, föreskriva att lagens bestämmelser om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. eller lagens bestämmelser om överflyttning av barn skall tillämpas även i förhållande till en stat som inte har tillträtt Europarådskonventionen eller Haagkonventionen.

I paragrafen anges i förhållande till vilka stater de olika bestämmelserna i lagen skall tillämpas. Eftersom vissa förfaranderegler nu införs i 1989 års lag har hänvisningen till olika paragrafer i första och andra styckena anpassats härtill.

16 §

Innan länsrätten förordnar om verkställighet eller överflyttning får den uppdra åt en ledamot eller suppleant i socialnämnden eller en tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Ett sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Uppdrag får lämnas endast om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att målets behandling onödigt fördröjs.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som länsrätten bestämmer lämna rätten en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Om synnerliga skäl föreligger, får länsrätten dock bestämma en längre tid eller förlänga en redan bestämd tid.

Paragrafen innehåller bestämmelser om medling i mål om verkställighet eller överflyttning.

Första stycket

Som har framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.1.3) är det i hög grad önskvärt att barnet överlämnas frivilligt. Med beaktande av konventionernas krav på kort handläggningstid har bestämmelsen utformats så att medling skall komma till stånd i de fall där detta snabbt kan leda till ett frivilligt överlämnande.

Det är inte meningen att rätten rutinmässigt skall besluta om medling i alla mål om verkställighet eller överflyttning. I stället skall det i varje enskilt fall prövas huruvida omständigheterna är sådana att det framstår som lämpligt att försöka få till stånd ett frivilligt överlämnande.

Om det således kan antas att medling kan komma att leda till att barnet överlämnas frivilligt, bör ett sådant uppdrag lämnas. Vid den bedömning som länsrätten därvid skall göra har det tidigare handlandet av den person som har fört bort eller hållit kvar barnet liksom dennes inställning i målet naturligtvis stor betydelse. Länsrätten måste därför noga pröva hur stora motsättningarna mellan parterna är samt om medling kan antas leda till önskat resultat.

Som tidigare har nämnts är det väsentligt att handläggningen av målen - med beaktande av skyddet för barnen - är snabb och effektiv. Ett medlingsuppdrag får därför inte lämnas, om det kan antas att uppdraget medför att ärendets behandling onödigt fördröjs. I annat fall finns det risk för att medlingen leder till sådan tidsutdräkt att målet inte kan avgöras inom den korta tid som konventionerna förutsätter.

Även om länsrätten inte skulle lämna ett medlingsuppdrag, finns det emellertid inom ramen för en pågående process normalt tid och utrymme för frivilliga överenskommelser i saken.

Kretsen av de personer till vilka länsrätten kan lämna ett medlingsuppdrag överensstämmer med vad som gäller enligt 21 kap. 2 § första stycket föräldrabalken.

Av 17 § framgår att länsrätten kan lämna medlingsuppdrag också i samband med att den förordnar om vite eller polishämtning.

Andra stycket

Om länsrätten beslutar om medling, skall den också bestämma den tid inom vilken medlingsuppdraget skall vara avslutat. Tiden skall

bestämmas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet och får inte utan synnerliga skäl sättas längre än två veckor. I vissa fall kan det vara lämpligt att tiden för uppdraget sätts till kortare tid för att undvika onödigt tidsutdräkt. Visar det sig under medlingsarbetets gång att det finns mycket goda förutsättningar att åstadkomma ett frivilligt överlämnande, kan länsrätten förlänga tiden. Ett utdraget förfarande måste dock undvikas.

I likhet med vad som gäller enligt 21 kap. 2 § andra stycket föräldrabalken skall medlaren till länsrätten lämna en redogörelse för medlingsuppdraget.

18 §

Förordnar länsrätten om verkställighet eller överflyttning, får den förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål, eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Länsrätten kan i samband med förordnandet lämna uppdrag enligt 16 §.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge, får dock länsrätten besluta om hämning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om tvångsmedel i de fall då verkställighet eller överflyttning har beslutats.

Första och andra styckena

Jämfört med nu gällande regler i 21 kap. 3 § första och andra styckena föräldrabalken innebär bestämmelsen bl.a. att möjligheterna att förordna om polishämtning ökas.

När länsrätten i samband med att den förordnar om verkställighet eller överflyttning beslutar om tvångsmedel skall den av hänsyn till barnets bästa tillgripa den minst ingripande åtgärd som kan antas leda till att domen kan verkställas. Om vite kan antas vara tillräckligt effektivt för att verkställighet eller överflyttning skall komma till stånd, bör länsrätten inte besluta om polishämtning. På grund av risken för förhållning är det dock en förutsättning för att vite skall få meddelas att vitesföreläggandet kan antas leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål. Länsrätten måste därför göra en noggrann prövning av omständigheterna i det enskilda fallet.

I de fall där medling eller vite inte har lett till att verkställighet eller överflyttning har kommit till stånd återstår endast polishämtning. I andra fall kan länsrätten redan från början ha gjort den bedömningen att varken medling eller vite kan antas leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål. I de fallen kan länsrätten direkt förordna om polishämtning.

Vissa inskränkningar beträffande polishämtning av barn gäller dock då det är fråga om verkställighet av dom eller beslut om umgänge med barn. Så långt det är möjligt bör ansträngningar göras för att få barnet överlämnat på annat sätt än genom polismyndighetens försorg. Det kan emellertid inträffa fall då vite redan har förelagts utan att detta har lett till att barnet har överlämnats. Vårdnadshavaren kan vidare vid flera tidigare tillfällen ha vägrat att överlämna barnet för umgänge. Vårdnadshavaren kan också ha gjort sådana uttalanden att det klart framgår att han eller hon inte godvilligt kommer att överlämna barnet. Om det på grund av sådana eller andra omständigheter i det enskilda fallet finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske, bör rätten kunna förordna om polishämtning. Barnets egen inställning till umgänget har naturligtvis stor betydelse för länsrättens prövning. Barnets mening skall enligt den nya 18 § (tidigare 16 §) inhämtas, om det inte är omöjligt med hänsyn särskilt till barnets ålder och mognad.

Till skillnad från vad som gäller enligt 21 kap. 3 § tredje stycket föräldrabalken kan länsrätten förordna om hämtning av barnet även då fråga är om umgänge mellan barnet och annan person än dess förälder. Den vanligaste situationen torde dock vara att fråga är om umgänge mellan barn och förälder.

Tredje stycket

Bestämmelsen överensstämmer i sak med innehållet i 21 kap. 3 § fjärde stycket föräldrabalken.

19 §

Om det i ett i mål enligt denna lag finns risk för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på det sätt som länsrätten finner lämpligt. Länsrätten kan därvid meddela föreskrifter om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet.

För att underlätta att barnet överflyttas kan länsrätten i samband med dom eller beslut om verkställighet eller överflyttning föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

Paragrafen innehåller bestämmelser som syftar till att säkerställa kommande verkställighet eller överflyttning.

Första stycket

När det gäller fall av internationella bortföranden av barn kan det finnas stor risk för att barnet förs ur landet eller göms inom landets gränser så att en kommande verkställighet eller överflyttning försvåras eller omöjliggörs. Det kan därför finnas behov av att mycket brådskande åtgärder vidtas i ett pågående mål för att förhindra att

verkställigheten eller överflyttningen saboteras. I dessa situationer kan länsrätten förordna att barnet skall tas om hand på lämpligt sätt.

Länsrätten får med ledning av omständigheterna i det enskilda fallet bestämma var barnet skall placeras. Barnet kan t.ex. placeras på lämpligt ställe genom de sociala myndigheternas försorg eller hos sökanden eller någon anhörig i den mån detta bedöms lämpligt. Det är viktigt att barnet placeras på ett tryggt ställe.

I samband med att länsrätten beslutar att omhänderta barnet kan domstolen meddela föreskrifter om villkor och tidpunkt för umgänge med barnet. Exempelvis kan föreskrifter ges om att en förälder som har fört bort eller hållit kvar barnet skall få träffa det endast i närvaro av en tredje person för att förhindra ett nytt bortförande. Föreskrifter kan också ges om att umgänge skall få utövas bara på viss plats eller på bestämda tidpunkter. Länsrätten kan vidare besluta att en förälder måste lämna ifrån sig sitt pass i samband med umgänge med barnet.

När domstolen har beslutat att omhänderta ett barn är det av största vikt att målet handläggs så snabbt som möjligt.

Andra stycket

Även om i ett enskilt fall risken för att barnet skall föras ut ur landet eller gömmas inom landets gränser har bedömts inte vara så stor under målets handläggning, kan risken öka i samband med att länsrättens dom eller beslut om verkställighet eller överflyttning meddelas. För att underlätta att barnet överflyttas kan länsrätten därvid föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand. Liksom är fallet beträffande omhändertaganden enligt första stycket får länsrätten med ledning av omständigheterna i det enskilda fallet och de möjligheter som står till buds bestämma var barnet skall placeras.

I likhet med en bestämmelse med liknande innehåll i 21 kap. 4 § andra stycket föräldrabalken är ändamålet med omhändertagandet att skapa gynnsamma betingelser för överflyttningen. Endast kortvariga omhändertaganden bör komma ifråga i dessa situationer och något behov av längre omhändertaganden torde inte heller föreligga.

20 §

Har talan enligt denna lag inte väckts eller kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt en läkare samt en företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620) vara närvarande. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Paragrafen innehåller bestämmelser om interimistiskt ingripande av polismyndighet för att säkerställa verkställighet eller överflyttning.

I vissa situationer kan länsrättens beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas. Det kan vara fråga om fall där talan ännu inte har väckts, exempelvis då ett barn just har förts in i landet. Det kan också vara fråga om fall där saken är så brådslande att det inte finns tid att avvakta ett beslut av länsrätten i ett pågående mål. Som exempel kan nämnas att uppgifter framkommer om att barnet inom mycket kort tid kommer att föras ur landet, eller att ett barn som tidigare har vistats på känd adress är på väg att gömmas undan. Polismyndigheten skall då ha möjlighet att vidta interimistiska åtgärder för att säkerställa verkställighet eller överflyttning.

När polisen ingriper med stöd av denna bestämmelse bör den inte vidta mer ingripande åtgärder än som fordras för att skydda barnet. I vissa fall kan det räcka med att barnets pass omhändertas. Den mest verkningsfulla åtgärden torde dock vara att polisen tar hand om barnet. Barnet kan därvid placeras genom de sociala myndigheternas försorg eller på ett barnsjukhus eller annat lämpligt ställe. Det kan vara mindre lämpligt att barnet på detta stadium överlämnas till en förälder.

Som framgår av redogörelsen för den nuvarande ordningen (avsnitt 2.1.1) har polisen enligt allmänna regler befogenhet och skyldighet att förebygga och hindra brott samt att ingripa när brott har begåtts. Det bör framhållas att den förevarande bestämmelsen inte är avsedd att inskränka polisens befogenheter att ingripa i anledning av brott som hänger samman med det här aktuella ämnet.

Liksom enligt de nu gällande reglerna i 21 kap. 10 § andra stycket föräldrabalken skall om möjligt en läkare samt företrädare för socialtjänsten eller en kontaktperson för barnet vara närvarande då polismyndigheten vidtar en interimistisk åtgärd och åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål skall pröva om den skall bestå.

21 §

Beträffande förfarandet i övrigt i mål om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 9 och 11-16 §§ föräldrabalken. *Vad som föreskrivs i 21 kap. 13 § andra stycket föräldrabalken om kostnader för utförande av uppdrag skall gälla i fråga om uppdrag enligt 16 § första stycket andra meningen.*

Paragrafen (tidigare betecknad 17 §) innebär att huvuddelen av de gemensamma bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken gäller även i mål om verkställighet eller överflyttning av barn enligt denna lag.

I den nu gällande paragrafen anges att även 21 kap. 2 och 3 §§, 4 § första och andra styckena samt 10 § föräldrabalken är tillämpliga i mål enligt 1989 års lag. De frågor som regleras i dessa bestämmelser

särregleras nu i 1989 års lag under 16 och 18-20 §§. I övrigt införs Prop. 1992/93:139 inga ändringar i sak i förevarande paragraf.

Övergångsbestämmelsen

Denna lag träder i kraft den 1 april 1993.

Frågan om övergångsregleringen har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4).

4.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap. Om vårdnad och umgänge

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Vid beslut enligt andra och tredje styckena skall rätten beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Paragrafen innehåller bestämmelser om umgänge mellan barn och förälder samt andra som står barnet särskilt nära. Bestämmelsen i *sista stycket* är ny. Som har anförts i den allmänna motiveringen är tanken med tillägget att markera vikten av att domstolen vid avgörandet av umgängesfrågor beaktar föreliggande risker för att barnet vid utövandet av umgänge far illa. Det behöver alltså inte vara ställt utom allt tvivel att förhållanden kommer att inträffa som kan leda till att barnet far illa för att det skall inverka på beslutet om umgänge. Det räcker med att det föreligger konkreta omständigheter som talar för att det finns en risk för det.

I lagtexten nämns till en början risk för övergrepp. Det kan vara fråga om fysiska övergrepp, såsom misshandel eller sexuella förgrep. Omständigheter som därvid kan spela in kan vara umgängesföräldrarnas allmänna attityd till våld, eventuella tidigare övergrepp, hotelser om övergrepp m.m. Också övergrepp som enbart är av psykisk natur måste beaktas.

I lagtexten nämns vidare risken för att barnet olovligen bortförs eller kvarhålls. Även sådana förfaranden är en form av övergrepp

men det har ansetts viktigt att uttryckligen nämna dessa fall i lagtexten. Vad det här handlar om är att umgängesföräldern bortför eller kvarhåller barnet i strid mot den rätt att ta vård om barnet som tillkommer vårdnadshavaren.

Risk för att ett barn olovligen kommer att föras ut ur landet föreligger naturligtvis framför allt om föräldrarna eller någon av dem har anknytning till något annat land än Sverige. En omständighet som kan påverka bedömningen kan vara i vilken mån umgängesföräldern har funnit sig i att den andra föräldern tillerkänts vårdnaden om barnet; enligt vissa främmande rättsuppfattningar erkänns sålunda i princip inte att modern har bestämmanderätten över var barnet skall vistas.

Även risken för att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar inom landet måste beaktas. Om omständigheterna ger anledning att anta att den förälder som inte är vårdnadshavare kommer att föra barnet till en okänd ort eller inte lämna tillbaka barnet på föreskriven tid, exempelvis därför att föräldern tidigare agerat på sådant sätt, är detta en faktor som domstolen har att väga in vid bedömningen av hur umgängesbeslutet skall utformas.

Domstolen skall också ta hänsyn till risken för att barnet annars kan komma att fara illa i samband med utövande av umgänge. Om exempelvis den förälder som barnet skall umgås med är missbrukare och det finns en risk för att föräldern kommer att lämna barnet vind för våg under umgängestillfällena eller låta barnet vistas i olämpliga miljöer, är detta omständigheter som bör vägas in vid bestämmandet av umgänge.

Kommer domstolen till uppfattningen att försiktighetsmått är påkallade, har domstolen möjlighet att föreskriva exempelvis att umgänget skall få utövas enbart i Sverige eller enbart i närvaro av en tredje person eller enbart under kortare stunder. Naturligtvis kan också risken för att barnet far illa vara så beaktansvärd att det med hänsyn till barnets bästa framstår som lämpligast att umgänge över huvud taget inte kommer till stånd.

Det förhållandet att barnet, om det olovligen bortförs eller kvarhålls utom landet, kan återföras till Sverige enligt Europaråds- och Haag-konventionerna (se avsnitt 2.1.2), bör inte utgöra skäl att underlåta att vidta sådana försiktighetsmått som annars är påkallade.

Som har framhållits i den allmänna motiveringen måste en bedömning av samtliga föreliggande omständigheter i det enskilda fallet ske när en umgängesfråga skall avgöras. Utgångspunkten för den helhetsbedömningen skall - som framgår av andra stycket - vara vad som är bäst för barnet. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet kan bl.a. beaktas barnets ålder och mognadsgrad och den känslomässiga anknytningen mellan barnet och den som begär umgänge.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1993.

Frågan om övergångsregleringen har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4).

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,
2. lag om ändring i föräldrabalken.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av promemorian (Ds 1992:39) Olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn

I promemorian behandlas två frågor.

Den ena frågan rör olovligt bortförda barn i internationella förhållanden. Det föreslås att det i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn införs särskilda regler beträffande förfarandet i mål om verkställighet eller överflyttning. De föreslagna reglerna syftar till att - med bibehållande av skyddet för barnen - effektivisera förfarandet för att bättre uppnå syftet med Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn och Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Det föreslås vidare att särskilda regler införs i syfte att säkerställa verkställighet eller överflyttning.

Den andra frågan rör umgängesreglerna i föräldrabalken. Det föreslås att en uttrycklig bestämmelse förs in i föräldrabalken om att domstolen när den bedömer en umgängesfråga skall beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1993.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

dels att nuvarande 16 och 17-19 §§ skall betecknas 18 respektive 21-23 §§,

dels att 1 § samt den nya 21 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 16, 17, 19 och 20 §§,

dels att rubriken närmast före nuvarande 18 § skall sättas närmast före den nya 22 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Bestämmelserna i 2-10, 13-17 och 19 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Luxemburg d. 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (Europarådskonventionen). Bestämmelserna tillämpas dock ej i förhållande till Danmark, Finland, Island eller Norge i den mån särskilda bestämmelser gäller.

Bestämmelserna i 2-4 och 11-19 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Haag d. 25 okt. 1980 dagtecknade konventionen om de civila aspekterna på

Bestämmelserna i 2-10, 13-21 och 23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Luxemburg d. 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (Europarådskonventionen). Bestämmelserna tillämpas dock ej i förhållande till Danmark, Finland, Island eller Norge i den mån särskilda bestämmelser gäller.

Bestämmelserna i 2-4 och 11-23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Haag d. 25 okt. 1980 dagtecknade konventionen om de civila aspekterna på

internationella bortföranden av barn (Haagkonventionen).

internationella bortföranden av barn (Haagkonventionen).

Regeringen får, under förutsättning av ömsesidighet, föreskriva att lagens bestämmelser om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. eller lagens bestämmelser om överflyttning av barn skall tillämpas även i förhållande till en stat som inte har tillträtt Europarådskonventionen eller Haagkonventionen.

16 §

Innan länsrätten förordnar om verkställighet eller överflyttning får den uppdra åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Uppdrag får lämnas endast om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att ärendets behandling onödigt fördröjs.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som länsrätten bestämmer lämna rätten en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte utan synnerliga skäl sättas längre än två veckor.

17 §

Förordnar länsrätten om verkställighet eller

överflyttning, får den förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål, eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Länsrätten kan i samband med förordnandet lämna uppdrag enligt 16 §.

Är det fråga om dom eller beslut om umgänge, får dock länsrätten besluta om hämtning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen.

19 §

Föreligger i mål enligt denna lag fara för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på det sätt som länsrätten finner lämpligt. Länsrätten kan därvid meddela föreskrifter om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet.

För att underlätta att barnet överflyttas kan länsrätten i samband med dom eller beslut i målet föreskriva att barnet

tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

20 §

Kan ett beslut enligt 19 § första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten, oavsett om något mål pågår, genast omhänderta barnet eller vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt en läkare samt företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620) vara närvarande. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

17 §

Beträffande förfarandet i övrigt i mål om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 2 och 3 §§, 4 § första och andra styckena samt 9-16 §§ föräldrabalken.

21 §

Beträffande förfarandet i övrigt i mål om verkställighet av ett avgörande som avses i 5 § eller om överflyttning av barn enligt 11 § tillämpas 21 kap. 9 och 11-16 §§ föräldrabalken. Vad som föreskrivs i 21 kap. 13 § föräldrabalken om kostnader för utförande av uppdrag skall gälla i fråga om uppdrag enligt 16 § första stycket andra meningen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

Lag om ändring i föräldrabalken

Häriigenom föreskrivs att 6 kap. 15 § föräldrabalken¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Vid beslut enligt andra och tredje styckena skall rätten beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

¹ Balken omtryckt 1990:1526.

Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över departementspromemorian (Ds 1992:39) Olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Hovrätten för Västra Sverige, Kammarrätten i Jönköping, Stockholms tingsrätt, Länsrätten i Stockholms län, Länsrätten i Uppsala län, Socialstyrelsen, Domstolsverket, Statens invandrarverk, Rikspolisstyrelsen, Uppsala universitets juridiska fakultetsstyrelse, Riksdagens ombudsmän, Brottsförebyggande rådet, Svenska kommunförbundet, Malmö kommun, Sveriges advokatsamfund, Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer, Sveriges domareförbund, Föreningen kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare, Föreningen BRIS - Barnens Rätt I Samhället, Rädda Barnens riksförbund, Bortrövade barns förening, Umgängesrättsföräldrarnas Riksförening, Söndagsföräldrarnas i Stockholm förening, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Föreningen Familj och Rätt, Idégruppen om mansrollsfrågor och Riksförbundet mot sexuella övergrepp på barn (RMSÖ).

Yttrande har också inkommit från Kvinnojouren i Umeå, Föreningen Söndagsförälder - Hudiksvall och Föreningen Mullvadarna.

Sveriges Mansjourers Riksorganisation har översänt ett yttrande från Mansföreningen i Linköping.

Riksförbundet Hem och Skola samt Fredrika-Bremer-Förbundet har beretts tillfälle att avge yttranden men har avstått från att yttra sig.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn

dels att nuvarande 16 och 17-19 §§ skall betecknas 18 respektive 21-23 §§,

dels att 1 § samt den nya 21 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 16, 17, 19 och 20 §§, av följande lydelse,

dels att rubriken närmast före nuvarande 18 § skall sättas närmast före den nya 22 §.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Bestämmelserna i 2-10, 13-17 och 19 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Luxemburg d. 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (Europarådskonventionen). Bestämmelserna tillämpas dock ej i förhållande till Danmark, Finland, Island eller Norge i den mån särskilda bestämmelser gäller.

Bestämmelserna i 2-4 och 11-19 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Haag d. 25 okt. 1980 dagtecknade konventionen om de civila aspekterna på

Bestämmelserna i 2-10, 13-21 och 23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Luxemburg d. 20 maj 1980 dagtecknade konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn (Europarådskonventionen). Bestämmelserna tillämpas dock ej i förhållande till Danmark, Finland, Island eller Norge i den mån särskilda bestämmelser gäller.

Bestämmelserna i 2-4 och 11-23 §§ tillämpas i förhållande till stater som har tillträtt den i Haag d. 25 okt. 1980 dagtecknade konventionen om de civila aspekterna på

internationella bortföranden av
barn (Haagkonventionen).

internationella bortföranden av
barn (Haagkonventionen).

Regeringen får, under förutsättning av ömsesidighet, föreskriva att lagens bestämmelser om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. eller lagens bestämmelser om överflyttning av barn skall tillämpas även i förhållande till en stat som inte har tillträtt Europarådskonventionen eller Haagkonventionen.

16 §

Innan länsrätten förordnar om verkställighet eller överflyttning får den uppdra åt en ledamot eller suppleant i socialnämnden eller en tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Ett sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person. Uppdrag får lämnas endast om det kan antas att detta kommer att leda till att barnet överlämnas utan att ärendets behandling onödigt fördröjs.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som länsrätten bestämmer lämna rätten en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte utan synnerliga skäl sättas längre än två veckor.

17 §

Förordnar länsrätten om verkställighet eller

överflyttning, får den förelägga vite, om detta kan antas komma att leda till att barnet överlämnas utan onödigt dröjsmål, eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Länsrätten kan i samband med förordnandet lämna uppdrag enligt 16 §.

Är det fråga om en dom eller ett beslut om umgänge, får dock länsrätten besluta om hämtning av barnet endast om det finns särskilda skäl att anta att verkställighet annars inte kan ske.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt verkställigheten eller överflyttningen.

19 §

Om det i ett mål enligt denna lag finns risk för att barnet förs ur landet eller att verkställigheten eller överflyttningen på annat sätt försvåras, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på det sätt som länsrätten finner lämpligt. Länsrätten kan därvid meddela föreskrifter om villkor eller tidpunkt för umgänge med barnet.

För att underlätta att barnet överflyttas kan länsrätten i samband med dom eller beslut i målet föreskriva att barnet

*tillfälligt skall tas om hand på
lämpligt sätt.*

20 §

*Om ett beslut enligt 19 §
första stycket inte kan avvaka-
tas, får polismyndigheten,
oavsett om något mål pågår,
genast omhänderta barnet eller
vidta andra omedelbara åtgärder som kan ske utan skada
för barnet. När en sådan
åtgärd vidtas skall om möjligt
en läkare samt en företrädare
för socialtjänsten eller i före-
kommande fall en sådan kon-
taktperson för barnet som
avses i socialtjänstlagen
(1980:620) vara närvarande.
Åtgärden skall genast anmälas
till länsrätten, som utan dröjs-
mål prövar om den skall be-
stå.*

17 §

Beträffande förfarandet i
övrigt i mål om verkställighet
av ett avgörande som avses i
5 § eller om överflyttning av
barn enligt 11 § tillämpas 21
kap. 2 och 3 §§, 4 § första
och andra styckena samt 9-16
§§ föräldrabalken.

21 §

Beträffande förfarandet i
övrigt i mål om verkställighet
av ett avgörande som avses i
5 § eller om överflyttning av
barn enligt 11 § tillämpas 21
kap. 9 och 11-16 §§ föräldra-
balken. Vad som föreskrivs i
21 kap. 13 § föräldrabalken
om kostnader för utförande av
uppdrag skall gälla i fråga om
uppdrag enligt 16 § första
stycket andra meningen.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1993.

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 15 § föräldrabalken¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

15 §

Barnets vårdnadshavare har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Vårdnadshavaren skall, om inte särskilda skäl talar mot det, lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av en förälder som inte är vårdnadshavare, beslutar rätten på talan av denna förälder i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Motsätter sig barnets vårdnadshavare det umgänge som begärs av någon annan än en förälder, beslutar rätten på talan av socialnämnden i frågan om umgänge efter vad som är bäst för barnet.

Vid beslut enligt andra och tredje styckena skall rätten beakta risken för att barnet i samband med utövande av umgänge utsätts för övergrepp, olovligen bortförs eller kvarhålls eller annars far illa.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1993.

¹ Balken omtryckt 1990:1526.

Lagrådet

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1992-11-12

Närvarande: justitierådet Per Jermsten, regeringsrådet Stig von Bahr, justitierådet Inger Nyström.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 17 september 1992 har regeringen på hemställan av statsrådet Hellsvik beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn,

2. lag om ändring i föräldrabalken.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Meit Camving Gillberg.

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Regeringens proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 november 1992	8
1 Inledning	8
2 Allmän motivering	9
2.1 Olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden	9
2.1.1 Nuvarande ordning	9
2.1.2 Utgångspunkter för en reform	12
2.1.3 Medling	15
2.1.4 Vite	18
2.1.5 Polishämtning	20
2.1.6 Åtgärder för att säkerställa verkställighet eller överflyttning	22
2.2 Regler om umgänge i föräldrabalken	25
2.2.1 Nuvarande ordning	25
2.2.2 Beaktande av risk för övergrepp m.m.	26
2.3 Kostnader och resursbehov	29
2.4 Ikraftträdande m.m.	30
3 Upprättade lagförslag	31
4 Specialmotivering	31
4.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn	31
4.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	37
5 Hemställan	39
6 Beslut	39
 Bilaga 1 Sammanfattning av promemorian (Ds 1992:39) Olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn	 40
Bilaga 2 Promemorians lagförslag	41
Bilaga 3 Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över departementspromemorian (Ds 1992:39) Olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn	47
Bilaga 4 Lagrådsremissens lagförslag	48
Bilaga 5 Utdrag ur protokoll vid Lagrådets sammanträde den 12 november 1992	54

